

Avots: Dreamstime

Vēsturiskās atmiņas līkločos

Vēsturiskie notikumi, kas saistās ar Latvijas neatkarības proklamēšanu, ir šķietami vispārzināmi, tomēr ne visi fakti un liecības ir pienācīgi apzināti. Vēstures doktora **Ērika Jēkabsona grāmata "Neatkarības kara stāsti: 1918 – 1920"** sniedz unikālu ieskatu Latvijas valsts tapšanas posma sarežģītajos līkločos un paver skatu uz vēl neizpētīto un nesaprasto. Profesors Ēriks Jēkabsons ir viens no vadošajiem speciālistiem 20. gadsimta pirmās puses militārpolitiskās vēstures jautājumos. Aicinājām viņu uz sarunu, lai gūtu dziļāku ieskatu tā laika idejās un norisēs.

– Mūsu valsts proklamēšanas simtās jubilejas gadā bieži dzirdam stāstus par Latvijas vēsturi, arī ļoti nozīmīgo laikposmu no 1918. līdz 1920. gadam. Par to vēsta plašsaziņas līdzekļi, māca skolā. Taču kas īsti šajā laikā notika? Man pašam par to bija tikai aptuvenš priekšraksts, un, tikai izlasot Jūsu grāmatu, tas mazliet noskaidrojās. Vienlaikus radās iespaids, ka šis periods nav līdz galam izpētīts un ir ļoti daudz nezināmā. Vai Jūsu grāmata ir tāds kā pirmais mēģinājums likt nopietnus pamatus turpmākai šī vēsturiskā posma izpētei?

Varbūt ne pirmais, tomēr jāatzīst, ka līdz šim skolā esam mācījuši to, kas izriet no mūsu pagājušā gadsimta trīsdesmito gadu mantojuma, proti, no tā, kā toreiz mācīja vēsturi. Deviņdesmitajos gados šķita, ka šajā ziņā viss jau ir izdarīts un mēs ejam pa iemītu taciņu, kas taču ir absurds. Mums ir darīšana ar ārkārtīgi sarežģītu periodu, ko nevaram skatīt tikai Latvijas robežās. Līdz šim ir valdījis pieņēmums, ka

Neatkarības karam nav nekādas saistības ar Lietuvu, Igauniju, Krieviju, Poliju. Tas ir tikai mūsu karš. Rezultātā – mēs neko nevaram saprast.

Ikviens, kurš atšķir vēstures mācību grāmatu, domā: "Ak, dievs!...", jo šo materiālu var iemācīties tikai *iezubrot*. Taču to izprast var palīdzēt vienīgi komplekss skatījums. Tā ir visā vēsturē, bet, ja citos vēstures posmos mēs to pieļaujam, tad šajā – ne. 1918.–1920. gads tiešām ir sarežģīts periods, jo mēs varam saskaitīt 14 dažādas armijas Latvijas teritorijā un vēl astoņus nacionālos formējumus citās armijās.

– **Kāpēc to ir tik daudz?**

Tas arī ir pamatjautājums. Mēs atrodamies ģeopolitiskā centrā – vietā, kur saplūst kaimiņvalstu intereses. Ja salīdzinām sevi ar kaimiņiem – dažiem no tiem bija pat atšķirīgi ienaidnieki –, tad jāsecina, ka mūsu situācija tomēr bija trakāka.

– Vai varētu teikt, ka viens no grāmatas mērķiem ir censties mainīt šī vēsturiskā procesa analīzes leņķi – no nacionāla mēroga uz globālu?

Protams, tas ir neizbēgami, jo pastāv diezgan daudz pierādījumu, ka līdz šim mēs to neesam darījuši – piemēram, mēs īsti neko nezinām par franču darbībām Latvijas teritorijā. Mums ir jāskatās Latviju nevis kā slēgtu telpu, bet kā *telpu iekš citas telpas*.

– Kas ir galvenais iemesls, kāpēc līdz šim to neesam darījuši?

Pirmkārt, mums 50 gadus vispār nebija iespēju nopietni pētīt vēsturi. Mēs bijām atrauti no normālām pētniecības metodēm. Kad astoņdesmito gadu beigās atguvām brīvību pētīt savu vēsturi, mēs pieņēmām, ka par šo periodu viss jau ir izpētīts. 1938. gadā bija iznākusi Mārtiņa Peniķa rediģētā grāmata "Neatkarības karš", un tajā ir viss – līdz pēdējam durklim, pēdējai lodei, pēdējam karavīram, un tā nu liekas, ka viss ir izpētīts. Bet, protams, ka ne. Mārtiņš Peniķis pats bija šo notikumu dalībnieks un daudz ko noklusēja, un bez šīs vēsturiskās perspektīvas to nevar saprast. Turklāt viņam nebija pieejami arhīvi. Tas viss bija tikko noticis. Līdzīgi, es pieļauju, mēs joprojām daudz ko nezinām par 5. Saeimas vēlēšanām. Tātad mēs pieņēmām šo trīsdesmito gadu tradīciju. Otrkārt, mēs neko nezinājām par lietām, par kurām trīsdesmitajos gados negribēja runāt. Piemēram, lielākā kauja notika pie Daugavpils, kur vienā pusē atradās "nepareizie" lietuvieši un poļi ("nepareizie" tāpēc, ka viņi cīnījās par šo zemi, nevis lai dotu to Latvijai, bet lai iegūtu to sev) un otrā pusē – "nepareizie" latvieši (jo cīnījās Sarkanās armijas rindās), igauņi un krievi. Simtiem kritušo, apdzīvotās vietas iet no rokas rokā... Trīsdesmitajos gados mēs par šo nerunājam, jo tas ir nesmuki. Turklāt tie latvieši, kuri cīnās par neatkarību, īsti nav bijuši tur klāt, tāpēc valda pieņēmums, ka labāk šo tēmu neaiztikt. Peniķa grāmatā par to nav ne vārda, un līdz ar to šie notikumi nekļūst par Neatkarības kara sastāvdaļu.

– Iespējams, viens no interesantākajiem grāmatas aspektiem ir atziņa, ka Baltijas valstis tolaik nebūt nav vienkārši veselums. Baltijas vienotība drīzāk ir ideāls, ko esam savā prātā uzturējuši. Mums ir bijuši atklāti militāri konflikti ar abām kaimiņvalstīm.

Ar Igauniju mazāk, bet ar Lietuvu, var teikt, gandrīz tieši militāra sadursme. Šajā priekšstatā par to, ka esam vienoti, ļoti labi parādās visi tie iemesli, kāpēc vēlākajos gados netika uzbūvēta Baltijas Savienība un kāpēc PSRS un Vācija varēja izmantot mūsu savstarpējās nesaskaņas. Piemēram, Lietuvai bija pilnīgi citādas intereses nekā Latvijai. Polija tai bija galvenais ienaidnieks, ko naidīgās lielvalstis varēja izmantot, lai nepieļautu jebkāda veida Baltijas valstu savienību, kas nākotnē varētu apdraudēt PSRS un Vācijas revizionistiskos plānus šajā reģionā.

– Latvijai veidojās sadarbība ar Poliju. Kā izrādās, tā bija ļoti būtiska.

Jā, tā bija ļoti būtiska. Dažkārt joprojām politiskajā atmiņā uzviļņo tas stāsts, ka poļi ir malači un palīdzēja mums – protams, viņi mums palīdzēja, jo paši bija tajā ieinteresēti. Pirmkārt, viņi vēlējās iegūt sabiedroto pret Padomju Krieviju, un, otrkārt, viņi gribēja sabiedroto pret Lietuvu. Mums tas šķiet dīvaini, un mēs labāk izvēlamies par to nerunāt, jo tas atkal izskatās nesmuki.

Dr. hist. Ēriks Jēkabsons

Es tikko britu arhīvos atradu vēl vienu šokējošu liecību: atklāju, ka Bermontiādes pirmajās dienās, 8.–10. oktobrī, gan Latvijas valdības vadītājs Ulmanis, gan armijas virspavēlnieks Sīmansons lūdza nosūtīt Bermontam lūgumu pēc pamiera. Tobrīd to varēja nosūtīt vienīgi caur britu misiju, jo viņiem bija piemērots telegrāfs. Telegramma bija sagatavota, iesniegta britu misijā, bet, paldies dievam, tā netika nosūtīta divu iemeslu dēļ: briti uzstāja, ka Rīgā ir jāpārtrauc šaušana, un Bermonts uzstāta, ka latviešiem ir jāpamet Rīga, ko viņi, protams, nedarītu. Kad Rīgu izdodas noturēt, 12. oktobrī, Bermonts atsūta pamiera priekšlikumu, kas vairs netiek ņemts vērā. Šie fakti vispār nav nekur pieminēti. Tie nav daļa no vēsturiskās atmiņas.

– Un kāda ir situācija Igaunijā un Lietuvā saistībā ar šiem jautājumiem?

Situācija ir tādi pati, kas ir vienīgais mierinājums, jo neesam vienīgie. Līdzīgi savu vēsturi pēta poļi, čehi, arī somi, krievi un vācieši. Šāda problēma ir visām šī reģiona tautām, tikai mūsu gadījumā tas ir uzskatāmāk. Mēs esam nelieli – man nepatīk vārds "mazi". Esam neliela valsts, un līdz ar to viss ir pamanāmāk.

– Pirms pāris nedēļām seminārā, kas norisinājās šeit, Vēstures un filozofijas fakultātē, Jūs iesākāt lekciju ar stāstu par kādu bijušo ministru, kurš Jums ir jautājis, kāpēc Latvija bija pēdējā no Baltijas valstīm, kas pasludināja neatkarību. Manuprāt, šis jautājums ir neatbildēts lielākajai daļai Latvijas iedzīvotāju.

Īsumā, pats galvenais iemesls ir loģisks: citādi būt nevarēja. Kopš 1915. gada frontes līnija iet pāri Latvijai, līdz ar to iespēja pasludināt neatkarību 1918. gada sākumā Latvijai ir pilnīgi atšķirīga nekā kaimiņvalstīm. Lietuva ir zem vācu okupācijas, un vācieši faktiski pieļauj ierobežotu neatkarības proklamēšanu. Vācieši gan neļauj viņiem izveidot valdību, jo vēl nezina, ko iesākt ar šīm teritorijām nākotnē. Lietuvas valdība sāk darboties tikai 11. novembrī. Igaunijā ir tas pats – tur valdību izveido dienā, kad topošā Sarkanā armija iziet no viņu

Fotogrāfijas autors: K. Hebenspergers un Co. LMA/LV/FEDA.1.f., 16908P.1.

Vācu karaspēka parāde Rīgā pēc tās ieņemšanas 1917. gada septembrī

teritorijas, turpretī vācieši vēl nav ienākuši. Vācieši nepieļauj valdības darbību, arestē ministrus, norauj karogus, un arī Igaunijā valdība sāk darboties tikai tad, kad Latvijā, proti, novembrī – brīdī, kad sabrūk Vācijas impērija. Latviju šķērsoja frontes līnija, līdz ar to nebija iespēju veikt ne vien politisku, bet arī jebkādu citu sabiedrisku rīcību, jo karastāvokļa laikā pat pulcēšanās iespējas ir ierobežotas. Turklāt visa lielā emigrācija un bēgļu kustība skāra tikai Latviju.

Mēs pārmetam, ka Latvijas Nacionālā padome palaida garām iespēju un neproklamēja neatkarību, bet toreiz cilvēki saprata, ka viņi var veikt šo neatkarības proklamāciju tikai tad, kad to ir iespējams arī realizēt. Proklamēt neatkarību boļševiku pārvaldītā teritorijā, otru daļu Latvijas okupējot vācu spēkiem, – padomes locekļu uztverē bija pilnīgs *nonsenss*.

– Ir zināms, ka domas par autonomiju parādās jau agrāk, 1905. gadā, bet kurā brīdī vispār sāk nopietni apsvērt Latvijas neatkarības iespēju?

Autonomijas ideja parādās vēl agrāk, bet pirms 1905. gada revolūcijas norisēm par to izsakās Miķelis Valters, un viņš pat runā par Latvijas neatkarību. Taču viņš par to runā sociāldemokrātiskas ievirzes laikrakstā Šveicē, kuru lasa ļoti neliels cilvēku skaits. Plašāk šī ideja neaizgāja.

Autonomijas ideja nopietni sāk parādīties pirms Pirmā pasaules kara. Pats karš paver iespēju tikt valā no vāciešiem, un tad Februāra revolūcija 1917. gadā rada ideju par *brīvu Latviju brīvā Krievijā* – šī faktiski ir tā autonomijas ideja. Kāda šī *brīvā Latvija* būs – to neviens nezina. Neviens arī nezina, kāda būs Krievija. Kad haoss Krievijā noved līdz boļševiku apvērsumam, top skaidrs, ka vienīgais veids ir – pilnīga neatkarība.

– Tomēr, kad Ulmaņa valdība pasludina Latvijas neatkarību, tas nebūt neizraisa tūlītēju tautas atbalstu –

paiet vērā ņemams laika sprādis, līdz šis atbalsts rodas.

Jā, paiet vismaz pusgads. Atšķirībā no Lietuvas, kur boļševiku kustībai vispār nav gandrīz nekādas popularitātes (zems iedzīvotāju izglītības līmenis kombinācijā ar katoļu reliģijas iespaidu), Latvijā šī popularitāte ir ļoti liela. Viens iemesls tūlītēja valsts neatkarības atbalsta trūkumam ir minētā frontes līnija, bet otrs iemesls ir neziņa par boļševiku darbībām, izņemot Vidzemes apkaimē. Daudziem latviešiem un igauņiem – kā izglītotām tautām, visizglītotākajām Krievijas impērijā – boļševisms šķiet pievilcīgs vai vismaz interesants. Augstais izglītības līmenis latviešu inteliģencei ļauj saprast, ka kaut kas šajā zemē nav kārtībā. Arī latviešu zemnieks lasa avīzes, viņš zina, kas notiek Eiropā, viņš ir dzirdējis par Pilsoņu kara idejām ASV u.c., bet redz, ka Latvijā turpinās apspiestība. No vienas puses, viņam ir jārunā ar muižnieku, kurš sēž savā muižā, un otrā pusē viņu apspiež krievu ierēdnis. 20. gadsimta sākumā vērojama nenormāla dubultā apspiestība. Boļševiki saka – mēs jūs atbrīvosim. Daudzi tam notic. Cilvēki domā, ka nekā sliktāka par vāciešu varu šeit nevar būt. Un tad pēkšņi parādās Ulmanis, kurš ar vāciešiem sadarbojas. Bet tikmēr liela daļa latviešu strēlnieku ir Krievijā – visi gaida viņus pārnākam mājās un viņi sola atvest brīvību. Paiet vismaz pusgads, līdz cilvēki saprot, ka boļševisms nav gluži tas, ko viņi vēlas.

– Jūsu grāmatā ir minēts, ka diezgan svarīgs ir Ļeņina lēmums izveidot atsevišķu veidojumu "Padomju Latvija", kas neapmierina vietējos lieliniekus. Kāpēc Ļeņins pieņem šo lēmumu?

Jā, vietējie lielinieki bija neapmierināti, jo viņi bija labākie boļševisma audzēkņi. Ļeņinam tas bija taktisks gājiens. Ļeņins šajā brīdī notic, ka pasaules revolūcija ir iespējama. Viens no pasaules revolūcijas šķēršļiem ir nacionālās domas attīstība, kas ir jālikvidē. Tāpēc Ļeņins vēlas izveidot tādu

Vācu okupācijas varas simbola – pieminekļa "Dzelzs zemessargs" (tautā saukts par "Koka Frici") atklāšana Rīgā 1918. gada 3. septembrī

satelītvalsti, kas būs boļševiku Krievijas sabiedrotā. Tā, no vienas puses, boļševiki rāda, ka ievēro nacionālās intereses. No otras puses, viņi grib, lai ļoti lojālie vietējie komunisti izveido *tiltu* uz revolucionāro Vāciju. Padomju Latvija ir pagaidu veidojums, tai ir kopīga armija ar boļševikiem, bet Ļeņins ļauj, lai Stučka pamēģina. Un, līdzīgi kā Ungārijā un Igaunijā, lielnieki pieļauj divas galvenās kļūdas: terorismu un savu agrāro reformu. Zemniekam ir nepieciešama zeme, viņš par to sapņo, un tāpēc arī viņus atbalsta. Tiklīdz boļševiki ievieš sava veida *dzimtbūšanu*, sāk dibināt savas komūnas (mums labāk pazīstamā kolhoza paveids), viņu plāni izgāžas. Viņi paši pēc tam atzina šo kļūdu.

– Grāmatā Jūs rakstāt, ka "uzvaru Neatkarības karā izdevās gūt, pateicoties labvēlīgai militāri politiskajai situācijai". Vai varat pastāstīt vairāk par šo labvēlīgo situāciju?

Te ir pieminami vairāki faktori: ja Latvijā pastāvētu boļševiku vara, tad skaidrs, ka ciestu arī Igaunija, Lietuva un Polija – tās ar laiku tiktu likvidētas, līdz ar to kaimiņvalstu intereses bija līdzīgas mūsējām. Padomju Krievijas armija bija aizņemta citās frontēs, un valstī valdošais bads lika krieviem noslēgt mieru. Tāpat krieviem bija vēlme sakaut Poliju – tas ļautu izvērst pasaules revolūciju, un par Baltijas valstiņām viņi tik ļoti neuztraucās. Vācija tobrīd nespēja mūs iekarot, un šo divu galveno ienaidnieku nespēja, kā arī atbalsts no Antantes valstīm un kaimiņiem, bija galvenie priekšnoteikumi uzvarai Neatkarības karā.

– Jūs arī sakāt, ka, ja Latvija nebūtu pasludinājusi neatkarību šajā laikā, tad vēlāk to izdarīt būtu bijis ļoti grūti. Kas pamato šo Jūsu uzskatu?

Jā, tas bija vienīgais, pēdējais loģiskais brīdis, kad to darīt.

Tobrīd visi sludina neatkarību. Pēc tam vairs nebūtu ne laika, ne iespējas, ne vietas... To pat ir grūti komentēt. 1918. gada novembris ir Vācijas impērijas sabrukuma laiks. Tad arī Čehoslovākija un Polija iegūst neatkarību, līdzīgi dara arī Ungārija pēc Austroungārijas impērijas sabrukuma. Tas ir pēdējais brīdis.

– Bet kurā brīdī mēs varam sākt runāt par Latvijas neatkarību pēc būtības?

Bez šaubām, ne agrāk par 1919. gada vasaru pēc Cēsu kaujām jūnijā, kad pagaidu valdība iegūst reālu kontroli pār teritorijām un sāk veidoties ministrijas un pilnvērtīgas valsts struktūras kā tādas.

– Runājot par Antantes valstīm, Jūs grāmatā diezgan daudz aprakstāt sabiedroto lomu gan humānās palīdzības ziņā, gan arī morālā ziņā, jo Latvijas iedzīvotāji ir visai pacilāti par ASV un Lielbritānijas atbalstu. Man interesanti šķita fakti par materiālo atbalstu, kas vienā brīdī tiek klasificēts kā aizdevums, bet citkārt kā dāvana.

Materiālais atbalsts arī sastāvēja no divām daļām: no aizdevuma un dāvanas tīrā veidā. Būtībā aizdevums ir gan inventārs un ieroči armijai, gan pārtika pieaugušajiem 1919. gada vasarā, kad reāli valda bads. Savukārt viss, ko Sabiedrotie dara vairāku gadu garumā, ēdinot gandrīz trešdaļu bērnu, ir tik tiešām dāvinājums. Tobrīd ne slimnīcās, nedz citur praktiski nav nekā, tāpēc Amerikas Sarkanajam Krustam ir svarīga atbalsta loma. Viņi dod pirmo inventāru visur par velti. Šī ir ļoti nozīmīga dāvana tajā brīdī. Bet kāpēc amerikāņi to dara? Īsi sakot, tāpēc ka nav ieinteresēti, lai boļševisms izplatītos Eiropā. Ņemot vērā šī režīma raksturu, viņi saprot, ka nevarēs ar boļševikiem tirgoties, un vēsturiskā saikne ar Eiropu amerikāņiem ir ļoti stipra. Briti un francūži arī palīdz, kaut arī paši ir novājināti karā. Viņi gan palīdz mazāk nekā amerikāņi, ja neskaita bruņoto atbalstu

Fotogrāf: Kārlis Lūpeleja, Latvijas Nacionālais vēstures muzejs, www.draugelupitenis.lv

Pozīcijas Daugavmalā pēc Bermonta armijas padzišanas. 1919. gada novembris

Bermonta cīņu laikā: viņi ir ieinteresēti ne tik daudz neatkarīgu valstu veidošanā, cik boļševiku apturēšanā.

– Un kas notiek ar šo aizdevumu? Vai tam ir kaut kāda ietekme vēlāk? Mēs to atdevām?

Mēs atdevām procentus, vairāk neko. Varbūt nevajag to rakstīt un atgādināt (*smejas*). Neatdevām mēs tos vairākus miljonus dolāru. Arī pārējās Centrāleiropas un Austrumeiropas valstis aizņēmas no ASV. Igaunija un Lietuva tāpat noteikti nav atdevusi. Taču procentus gan mēs maksājām, kas tāpat bija diezgan nopietna summa.

– Pēc Jūsu rakstītā var spriest, ka šis periods kopumā ir tāds, kura vēsture vēl nav līdz galam uzrakstīta. Vēsturiski pamatotu uzskatu vietā mums nereti ir stereotipiski priekšstati, piemēram, par tām pašām it kā draudzīgajām attiecībām ar Lietuvu. Vācbaltieši jau gana *sajaukušies* ar latviešiem, un arī Dziesmu svētki patiesībā ir vācbaltiešu veidoti, nevis latviešu vai igauņu, kā bieži domā. Vai ir vēl kādi populāri uzskati, kas izrādās kļūdaini?

Grūti uzreiz tā pateikt, bet kaut vai tas pats vācbaltiešu atbalsts Neatkarības kara laikā. Būtībā visas tās lietas, kas ir smalki izpētītas Rietumvalstīs, piemēram, sabiedrības loma kara laikā, sociālā situācija. Tajā laikā dzimst ne tikai valstis, bet arī visas tās iestādes. Viss dzimst tajā brīdī. Viena mana studente uzrakstīja ļoti labu maģistra darbu par nodokļu sistēmas attīstību, kas arī notiek kara laikā, pakārtoti kara vajadzībām. Patlaban mēs varam pētīt praktiski jebko un būt jaunatklājēji. Tas izklausās neticami, bet mēs varam paņemt jebkuru tēmu, kas mums patīk, un atskārst, ka esam pirmie, kas to pēta. Īpaši, ja mūsu rīcībā ir tik daudz ārzemju arhīvu. Divas uzrakstītas grāmatas par šo laiku ir maz, salīdzinot ar to izpēti, kas veikta Rietumos.

– Iespējams, viens no svarīgākajiem brīžiem Neatkarības kara laikā ir Ulmaņa Pagaidu valdības nokļūšana uz kuģa Saratov. Vai varat pastāstīt mazliet plašāk, kāpēc tā notiek un kādas ir sekas?

Vācu apvērsums 16. aprīlī. Vācu kontrolētajā Liepājā Ulmanis ir spiests paglābties britu misijas telpās, pēc tam uz kuģa britu karakuģu apsardzībā. Vācu kontrole gan nav pilnīga, jo Vācija šajā brīdī ir zaudējusi karu. Parīzē norisinās miera sarunas, un vācieši ir spiesti ievērot Rietumu prasības – viņi nevar doties jebkur, kur vēlas. Tas kuģis stāv viņiem deguna galā, un viņi ir spiesti to paciest un pieļaut arī Tautas Padomes darbību pilsētā, runāt par koalīcijas izveidi utt. Šī Ulmaņa Pagaidu valdības atrašanās uz kuģa nebija tik briesmīga, kā tas ir parādīts mūsu literatūrā. Viss notika diezgan mierīgi, lai gan vācieši, protams, bija bīstami, bet ne tik ļoti, kā mēs to atceramies.

– Un kā ir ar Andrievu Niedru? Jo viņš mūsu vēsturē tiek aprakstīts tikai un vienīgi negatīvā gaismā.

Viņam bija savs skatījums uz dzīvi, un viņš bija pret šādu pretošanos jau 1905. gadā, uzsverot, ka ir jāsadarbojas ar vāciešiem utt. Viņš ir ļoti liels Latvijas patriots, bet viņa patriotisms atšķiras. Viņš tajā brīdī saka, ka ies par Ministru prezidentu, jo vēlas palīdzēt latviešiem, un, viņaprāt, vienīgais veids, kā latviešiem tajā brīdī izdzīvot, ir sadarboties ar vācbaltiešiem. Viņam ir konservatīvs skatījums, kas vispār raksturīgs mācītājiem tajā laikā.

– Runājot par Bermontiādi, es joprojām, izlasot kaut ko par vācu-krievu armiju, apjūku, jo tā taču ir armija, kas sastāv no ienaidniekiem?

Bijušajiem ienaidniekiem. Viņi tajā brīdī ir spiesti kļūt par sabiedrotajiem, jo Rietumi prasa vācu karaspēka

izvešanu, bet neviens negrib iet prom: Vācijas impērija ir sabrukusi un tur vairs nav zemes, ko karavīri grib dabūt. Šeit viņiem parādās cerība dabūt zemi. Bet Vācijas valdība ir spiesta pieprasīt karaspēka atkāpšanos. Viņi nevēlas iet prom, un ko viņi izdara? Viņi pārgērbjas par krieviem, jeb, citiem vārdiem, fon der Golcs saka, ka karavīri negrib braukt mājās un viņi paliks šeit, lai karotu kopā ar krieviem. Karavīri masveidā stājas ārā no Vācijas armijas un pieliek saviem formastērpiem krievu armijas uzšuves. Tīkmēr vācu transports ar bijušajiem krievu karagūstekņiem dodas uz Narvu, bet viņiem ir jādodas cauri Jelgavai vai Rīgai, kur viņi tiek vienkārši izsēdināti. Bermonts saka, ka tie nebrauks tālāk uz Narvu un karos šeit.

– Un kāpēc Bermonts ir ieinteresēts šādā akcijā?

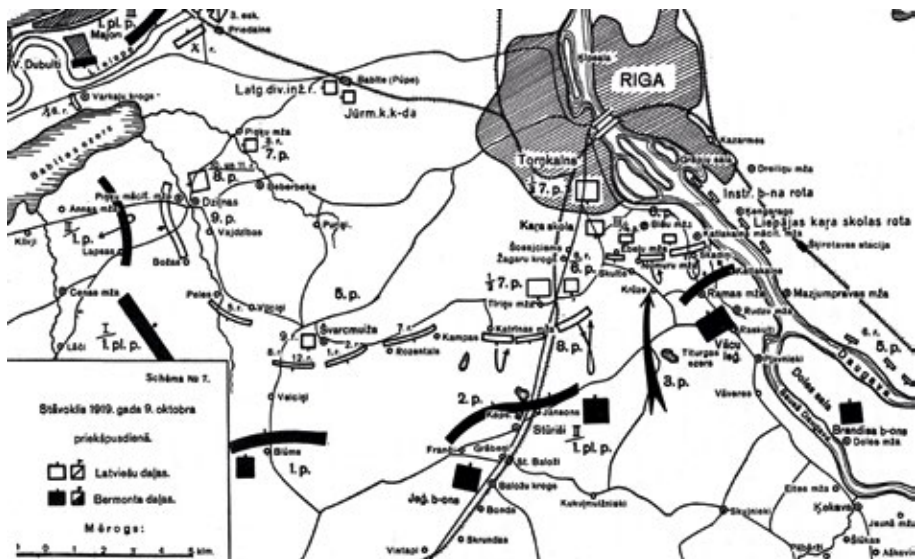
Briti saka, ka viņam ir megalomānija un īpašs raksturs, bet patiesībā viņš ir pret boļševismu un te parādās iespēja ar to cīnīties, iesaistot būtisku papildspēku – vāciešus. Bermontu interesē Krievijas impērijas atjaunošana.

– Skolā par Bermontiādi māca kā par laiku, kad varonīgie latvieši uzveica lielo, spēcīgo Bermontu. Vai šis naratīvs ir mitoloģizēts?

Protams, mitoloģizēts – kaut vai tādās filmās kā "Rīgas sargi", kas man pašam nepatīk. Bermonts ir pataisīts par *idiņu*. Pilnīgu *idiņu*. Bet kāpēc mēs visvairāk karavīru zaudējam pret viņu, ja reiz viņš ir tāds *idiņš*? Tā domāt ir muļķīgi un pašpazemojoši. Bermontam bija sava ideja un diezgan skaidrs plāns: viņš gribēja likvidēt "nelikumīgos valstiskos veidojumus" savā aizmugurē un padarīt to drošu, lai savienotos ar Judeļņiču no ziemeļiem un dotos tālāk. Nežēlīgas metodes ir abpusējas, bet arī glēvulība pastāv abās pusēs, piemēram, latviešu masveida bēgšana 9.–10. oktobrī, neklausīšana virsniekiem, panika. Protams, pateicoties varonībai, izdodas to pārvarēt. Ir arī daudz neskaidrību. Pastāv mīts par to, ka Bermonts šajās oktobra dienās īsti necentās forsēt Daugavu, lai gan nebūtu neviena, kas viņam pretotos. Tur bija citi apstākļi – komandieri un ierindas karavīri izrādījās vājāki, Rietumu sabiedroto faktors. Arī nežēlība bija liela abās pusēs, piemēram, karagūstekņu šaušana. Karš ir karš, un neviens nav tīrais bruņinieks baltās drēbītēs. Arī latvieši ne – vecais naidis tajā brīdī izpaužas pilnībā.

Latvijas armijas karavīri Vecrīgā Bermonta armijas uzbrukuma laikā 1919. gada novembrī

Bermonta armijas uzbrukums 1919. gada 9. oktobrī.

Shēma no grāmatas "Latvijas atbrīvošanas kara vēsture", 1938

– Un 11. novembris, kad tiek padzīts Bermonts, ir pēdējā karadarbības diena Rīgā.

Bet ne Latvijā. Latvija no Bermonta top brīva decembra sākumā, tikmēr austrumos vēl turpinās karš ar Sarkanu armiju līdz pat 1920. gada 11. augustam. Latgales atbrīvošana aktīvi turpinās līdz 1920. gada februāra sākumam, un maza lokāla karadarbība ar Lietuvu ir vēl tā paša gada septembra sākumā. Taču oficiāli Neatkarības karš beidzās 1920. gada 11. augustā. **E&P**

Ar Ēriku Jēkabsonu sarunājās Andris Šuvajevs